

Київський університет імені Бориса Грінченка

ШКАРБАН ЛЮДМИЛА ВЯЧЕСЛАВІВНА

УДК 378:373.3.091.12.011.3-051:159.943.75 (043.3)

**ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РОБОТИ
З ЛІВОРУКИМИ ДІТЬМИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Київському університеті імені Бориса Грінченка, м. Київ.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Мартиненко Світлана Миколаївна,
Київський міжнародний університет,
проректор з питань розвитку, м. Київ.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Коломієць Алла Миколаївна,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
проректор з наукової роботи, м. Вінниця;

кандидат педагогічних наук, доцент
Чабайовська Марія Іванівна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
доцент кафедри української мови
та методики навчання, м. Київ.

Захист відбудеться «24» жовтня 2018 року о 10 год. 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.133.06 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка (04212, м. Київ, вул. Маршала Тимошенка, 13–Б).

Автореферат розісланий «21» вересня 2018 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. В. Братко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. В умовах реформування загальної середньої освіти професійна діяльність педагогів передбачає не лише формування в учнів теоретичних знань, загальнонавчальних умінь і навичок, а й розкриття та розвиток їхніх можливостей і здібностей на основі партнерства між учителем, учнем і батьками. Відповідно до зазначеного актуальною є підготовка вчителя початкової школи, яка забезпечить оптимальні умови навчання, виховання й розвитку молодших школярів, із урахуванням їхніх вікових, індивідуальних та психофізіологічних особливостей і потреб. Це зумовлює оновлення змістового наповнення освітнього процесу в закладах вищої освіти, який спрямовується на підготовку фахівця відповідного рівня та ступеня вищої освіти, конкурентноздатного на ринку праці, компетентного, спроможного до ефективної професійної діяльності відповідно до концептуальних засад Нової української школи.

Нормативною основою професійної підготовки педагогів є Закони України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття) (1993 р.), Національна доктрина розвитку освіти (2002 р.), Державна програма «Вчитель» (2011 р.), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013 р.), Концепція «Нова українська школа» (2016 р.), які відкривають нові перспективи для реалізації особистісно-професійного потенціалу вчителів.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що професійна підготовка майбутніх фахівців у вищій школі є сферою численних досліджень, які охоплюють різноманітні її аспекти, зокрема: філософію вищої освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Огнев'юк та інші), проблеми неперервної професійної освіти, дидактику та методiku навчання у вищій школі (С. Гончаренко, Н. Ничкало, С. Сисоєва, Л. Хоружа). Останнім часом проблема ефективної підготовки майбутнього вчителя початкової школи перебувала в полі зору багатьох учених (Н. Бібік, В. Бондар, В. Желанова, А. Коломієць, О. Ліннік, С. Мартиненко, О. Матвієнко, О. Савченко, Л. Хомич, Л. Хоружа та інші), проте деякі її складові й досі залишаються лише частково вирішеними.

Вивчення джерельної бази, аналіз практичної діяльності засвідчили збільшення кількості ліворуких дітей, які вступають до першого класу. На основі психологічних досліджень (О. Лурія, Л. Туріщева, Є. Хомська, А. Чуприков) встановлено, що ліворукість є не просто перевагою лівої руки, а результатом одного з варіантів структурно-функціональної асиметрії мозку. У наукових розвідках наголошується на тому, що спроби перевчати ліворукого учня писати правою рукою суперечать умовам природного розвитку дитини. Відтак, учителям початковій школи необхідно враховувати особливості цих дітей та забезпечувати оптимальні умови для їхньої успішної навчально-пізнавальної діяльності.

На основі ґрунтовного аналізу досліджуваної проблеми встановлено, що існує значна кількість наукових напрацювань щодо проблеми ліворукості, а саме: положення про функціональну асиметрію мозку (В. Біанкі, Н. Брагіна, В. Деглін, Г. Дейч, Т. Доброхотова, В. Леутін, О. Лурія, Д. Льові, Р. Сперрі, С. Спрінгер, А. Чуприков), розвиток емоційно-вольової та мотиваційної сфер ліворуких учнів

(Н. Батов, Н. Брагіна, Р. Девідсон, Т. Доброхотова, Д. Кимура, Е. Хомська), врахування індивідуально-психологічних особливостей у навчанні (Т. Ахутіна, Н. Корсакова, Ю. Мікадзе, В. Москвін, Н. Пилаєва, А. Семенович, О. Симеріцька), навчання та виховання ліворуких дітей (М. Безруких, М.Захарійчук, І. Цєпова, М. Чабайовська). Незважаючи на значну зацікавленість у наукових колах проблемою навчання, виховання й розвитку ліворуких учнів, практично відсутні дослідження, які порушують питання підготовки вчителя початкової школи до роботи з ними, існує обмаль спеціальних теоретичних напрацювань, що суттєво ускладнює успішне протікання професійної діяльності. Донині ця проблема є недостатньо розробленою як у теоретичному, так і методичному аспектах. В освітньо-професійних програмах підготовки майбутнього вчителя початкової школи відсутні навчальні дисципліни, які розкривали б специфіку роботи педагога з ліворукими учнями, особливості методики їхнього навчання, спрямовані на формування особистості.

Вивчення наукових джерел, нормативно-правових документів, спрямованих на розвиток освіти, аналіз практичного досвіду підготовки майбутнього вчителя початкової школи, виявили низку суперечностей, які посилюють актуальність досліджуваної проблеми, зокрема, між:

- постійним зростанням вимог суспільства і соціального замовлення до якісної професійної підготовки вчителів початкової школи та недостатнім рівнем їхньої готовності до роботи з ліворукими дітьми;

- тенденцією підвищення рівня якісної освіти професійної підготовки вчителів початкової школи та недостатнім рівнем організації освітнього процесу у закладах вищої освіти;

- необхідністю підготовки фахівців початкової школи до роботи з ліворукими дітьми у закладі вищої педагогічної освіти та недостатньою розробленістю відповідного науково-методичного забезпечення означеного процесу.

Отже, необхідність вирішення зазначених суперечностей, актуальність і недостатня розробленість проблеми, її теоретичне і практичне значення зумовили вибір теми дослідження: **«Підготовка вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень Київського університету імені Бориса Грінченка за темою «Нова стратегія професійної підготовки педагога в умовах євроінтеграції» (реєстраційний номер 0116U002963).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол №12 від 26 грудня 2013 року) й узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 1 від 28 січня 2014 року).

Об'єкт дослідження – професійна підготовка вчителя початкової школи у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – змістово-технологічне забезпечення підготовки вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми.

Мета дослідження – обґрунтувати та експериментально перевірити змістово-технологічне забезпечення підготовки вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми.

Відповідно до об'єкта, предмета та мети визначено **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати досліджувану проблему в педагогічній теорії та практиці України і за її кордоном.
2. Охарактеризувати сутність і зміст базових понять дослідження.
3. Обґрунтувати готовність учителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми, визначити її критерії, показники та рівні.
4. Розробити змістово-технологічне забезпечення підготовки вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми та експериментально перевірити його ефективність.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові положення філософії щодо єдності теорії та практики; психології, педагогіки щодо діяльності та розвитку особистості; комплексності науково-педагогічного аналізу; системний, діяльнісний, компетентнісний, гуманістичний, особистісно зорієнтований, індивідуальний підхід, згідно з якими педагогічний процес має бути зорієнтованим на підготовку студента – майбутнього вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми; принципи особистісно зорієнтованої освіти: варіативності, зворотного зв'язку, інтеграції, індивідуалізації; методології педагогіки та методики педагогічного дослідження.

Теоретичною основою дослідження є основні концепції філософії вищої освіти (І. Зязюн, В. Кремень, В. Огнев'юк); неперервної професійної освіти (О. Абдулліна, А. Алексюк, Ю. Бабанський, С. Гончаренко, Н. Кузьміна); перспективи розвитку вищої педагогічної школи (М. Євтух, С. Сисоєва); питання підготовки вчителів початкової школи (Н. Бібік, В. Бондар, С. Мартиненко, О. Савченко, Л. Хомич, Л. Хоружа); індивідуальний підхід у навчанні (Б. Ананьєв, І. Бех, Д. Ельконін, О. Кононко, В. Сухомлинський); положення гуманістичної психології та педагогіки (С. Максименко, В. Моляко, В. Семиченко); дослідження функціональної асиметрії мозку (Н. Брагіна, Г. Дейч, Т. Доброхотова, Р. Лурія, Р. Сперрі, С. Спрінгер, Є. Хомська, А. Чуприков); індивідуально-психологічні особливості ліворуких дітей (Т. Ахутіна, Н. Корсаков, Ю. Мікадзе, Н. Пилаєва, А. Семенович, Е. Симеріцька); питання навчання й виховання ліворуких дітей (М. Безруких, М. Захарійчук, І. Цєпова, М. Чабайовська).

Методи дослідження. Для реалізації мети та вирішення поставлених завдань використано комплекс методів, серед яких – *теоретичні*: аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури, дисертаційних досліджень з метою з'ясування стану досліджуваної проблеми; синтез, систематизація та узагальнення – для розкриття сутності та змісту базових понять дослідження, обґрунтування змістово-технологічного забезпечення підготовки вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми; *емпіричні* – психолого-педагогічне спостереження, бесіда, анкетування, тестування, інтерв'ю, аналіз продуктів діяльності – для визначення критеріїв, показників і рівнів готовності майбутнього вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи) – з метою перевірки ефективності розробленого змістово-

технологічного забезпечення підготовки вчителя початкової школи у процесі вивчення фахових дисциплін; *статистичні* – для інтерпретації отриманих кількісних та якісних даних.

Експериментальна база дослідження. Результати дослідження впроваджено в Київському університеті імені Бориса Грінченка, Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, Полтавському національному педагогічному університету імені В. Г. Короленка.

Наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів полягають у тому, що: *вперше* визначено теоретичну сутність і зміст поняття «готовність учителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми», яке тлумачимо як певний результат підготовки, інтегрована професійно-особистісна характеристика вчителя початкової школи, його здатність і спроможність організувати та здійснювати роботу з ліворукими учнями на основі врахування їхніх індивідуальних та психофізіологічних особливостей; схарактеризовано компоненти готовності майбутнього вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми (мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний), критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-процесуальний та операційно-діяльнісний), показники та рівні (високий, середній, низький); розроблено змістово-технологічне забезпечення підготовки вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми, а саме: посилення змісту навчальних дисциплін психолого-педагогічного циклу, фахових методик і педагогічних практик питаннями щодо особливостей навчання й виховання ліворуких учнів; визначено ефективні форми (тренінги, майстер-класи, дидактичні ігри, дискусії) та методи (проблемно-пошукові, творчі, створення ситуації успіху, кейс-метод, метод проектів) підготовки вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми; *уточнено* наукові підходи до особливостей навчання, виховання й розвитку ліворуких учнів в освітньому середовищі початкової школи; *подальшого розвитку набули* форми й методи підготовки вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми для здобуття якісної освіти.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в розширенні змістового наповнення навчальних дисциплін психолого-педагогічного циклу (психологія педагогічна, теорія та методика виховання), фахових методик (методика навчання української мови, методика навчання літературного читання, каліграфія, методики навчання освітніх галузей «Математика», «Природознавство»); доповненні змісту програм педагогічних практик; розробленні та впровадженні до варіативної частини освітньо-професійної програми навчальну дисципліну «Робота вчителя початкової школи з ліворукими учнями» (для студентів III курсу ОР «бакалавр» напряму підготовки «Початкова освіта»); розробленні методичних рекомендацій для вчителів початкової школи щодо роботи з ліворукими дітьми; запровадженні авторського Інтернет-сайту «Світ ліворуких» (за посиланням <http://lshkarban.wix.com/livoruki-dity>).

Матеріали дослідження можуть бути використані науковцями, дослідниками, викладачами у системі закладів вищої освіти під час фахової підготовки вчителів початкової школи; підвищення кваліфікації фахівців початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Київського університету імені Бориса Грінченка (довідка №152–н від 10 жовтня 2017 року), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 2577/С1 від 25 жовтня 2017 року), Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка №547/01-60/02 від 20 лютого 2018 року), НВК «Спеціалізована школа І ступеня з поглибленим вивченням української мови – гімназія №39 імені гетьмана України Богдана Хмельницького» (довідка №288 від 20 жовтня 2017 року), Скандинавської гімназії (довідка №151 від 25 жовтня 2017 року), Триліської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів імені Ю. С. Коваленка (довідка №34 від 30 жовтня 2017 року).

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні і практичні положення дисертації оприлюднено на науково-практичних конференціях, зокрема: *міжнародних*: «Акмеологія – наука ХХІ століття» (Київ, 2011 р.), «Людські цінності і толерантність у сучасному світі: міжконтинентальний діалог інтелектуалів» (Київ, 2011 р.), «Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір» (Київ, 2012 р.), «Психолінгвістика в сучасному світі» (Київ, 2012 р.), «Реалізація компетентнісного підходу у сучасній освіті: реалії та перспективи» (Київ, 2013 р.), «Соціалізація і ресоалізація особистості в умовах сучасного суспільства» (Київ, 2014 р.), «Психолого-педагогічні засади роботи вихователя інклюзивних груп дошкільних навчальних закладів» (Рівне, 2014 р.), «Освіта і здоров'я підростаючого покоління» (Київ, 2016 р.), «Модернізація педагогічної освіти: виклики ХХІ століття» (Київ, 2016 р.), «Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи» (Ніжин, 2016 р.), «Проблеми фахової підготовки вчителя початкової школи в контексті становлення нової української школи» (Київ, 2016 р.), «Сучасні проблеми підготовки вчителя і його професійного вдосконалення» (Чернігів, 2017 р.), «Сучасна початкова освіта: проблеми, теорія та практика» (Дрогобич, 2017 р.), «Сучасні стратегії педагогічної освіти в контексті розбудови суспільства сталого розвитку та концепції нової української школи» (Київ, 2017 р.), «Еколого-валеологічне виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в сучасному освітньому просторі» (м. Суми, 2018 р.); *всеукраїнських* – «Стандартизація сучасного українського письма: реалії та перспективи» (Київ, 2011 р.), «Особистісно-професійна підготовка вчителя до здійснення навчально-творчої діяльності молодшого школяра» (Київ, 2012 р.), «Сучасний урок мови й літератури: проблеми, пошуки, перспективи» (Глухів, 2012 р.), «Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів» (Умань, 2012 р.), «Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки» (Київ, 2013 р., 2015 р., 2016 р.), «Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів» (Умань, 2013 р.), «Акмеологічні засади інноваційного розвитку закладу освіти» (Київ, 2016 р.), «Комунікаційні стратегії сучасної школи» (Київ, 2016 р.), «Професійна підготовка педагогів у умовах євроінтеграції: проблеми та перспективи» (Київ, 2017 р.), «Дошкільна і початкова освіта: сьогодення і перспективи розвитку» (Київ, 2017 р.); *конгресі* – «Інклюзія в новій українській школі: виклики сьогодення» (Київ, 2017 р.).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано в 27 працях (із них 24 – одноосібні), зокрема: 8 статей – у наукових фахових виданнях України (3 з них входить до наукометричних баз), 1 – зарубіжному науковому періодичному

виданні, 5 статей – збірниках матеріалів міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференцій, 1 стаття – в електронному інтернет-ресурсі, 12 статей – науково-методичних журналах.

Особистий внесок автора. У статті «Змістове забезпечення підготовки вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми», написаній у співавторстві зі С. М. Мартиненко, здобувачу належить аналіз змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи з ліворукими дітьми. У статті «Підготовка вчителя початкової школи до здійснення диференційованого підходу у роботі з ліворукими учнями» (співавтор К. П. Нечипоренко) автором розроблено диференційовані завдання, які доцільно застосовувати вчителю початкової школи під час навчання ліворуких учнів на уроках української мови, літературного читання та математики. У статті «Застосування інтерактивних методів навчання у процесі підготовки вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми» (співавтор А. М. Рибцова) дослідницею охарактеризовано ефективні інтерактивні методи, які доцільно застосовувати у процесі підготовки вчителя початкової школи до означеного виду діяльності.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 306 сторінок, із них 175 сторінок – основного тексту. У списку використаних джерел нараховується 318 найменувань (із них 14 – іноземними мовами). Дисертація містить 21 таблицю, 10 рисунків. Додатки розміщено на 85 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, розкрито його методологічну і теоретичну основи, методи дослідження, наукову новизну, теоретичне і практичне значення; подано інформацію про їх апробацію, зазначено публікації, структуру й обсяг дисертації.

У **першому розділі** «*Теоретичні основи підготовки вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми*» здійснено аналіз проблеми підготовки вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми; розкрито сутнісні характеристики базових понять дослідження; встановлено сучасний стан вивчення проблеми у педагогічній теорії та практиці.

Аналіз філософських, психолого-педагогічних джерел засвідчив, що підготовка вчителя початкової школи як складова професійної освіти є однією з найактуальніших у педагогічній теорії та практиці, що пов'язано зі здійсненням реформи загальної середньої освіти, визначеними концептуальними засадами Нової української школи, які передбачають всебічний розвиток дитини, її таланту, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових, індивідуальних і психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості.

На основі вивчення історичного розвитку професійної діяльності вчителя, встановлено основні підходи, вимоги та критерії до оцінювання результатів педагогічної діяльності, окреслено коло необхідних якостей, якими має володіти фахівець. Визначено складові підготовки майбутнього вчителя початкової школи на

сучасному етапі, зокрема загальна (методологічно-розвивальна); спеціально-професійна (психолого-педагогічна, методична); особистісна підготовка (самовиховання особистості майбутнього педагога, його самовизначення). Сукупність зазначених складових професійної підготовки вчителя початкової школи слугували орієнтиром для реалізації завдань дослідження.

Закцентовано увагу на складному міждисциплінарному характері дослідження. Проаналізовано наукові джерела, на основі яких встановлено основні підходи до професійної підготовки вчителя початкової школи, що є сферою численних наукових досліджень, зокрема: філософія вищої освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Огнев'юк та інші), проблеми неперервної професійної освіти, дидактики та методики навчання у вищій школі (С. Гончаренко, Н. Ничкало, С. Сисоєва, Л. Хоружа), проблема підготовки майбутнього вчителя початкової школи (Н. Бібік, В. Бондар, В. Желанова, А. Коломієць, О. Ліннік, С. Мартиненко, О. Матвієнко, О. Савченко, Л. Хомич, Л. Хоружа та інші).

Вивчення наукових джерел уможливило з'ясувати, що проблему ліворукості висвітлено українськими і зарубіжними науковцями за такими аспектами: дослідження функціональної асиметрії мозку (В. Біанкі, Н. Брагіна, В. Деглін, Г. Дейч, Т. Доброхотова, В. Леутін, О. Лурія, Д. Льові, Р. Сперрі, С. Спрінгер, А. Чуприков), врахування індивідуально-психологічних особливостей у навчанні (Т. Ахутіна, Н. Корсакова, Ю. Мікадзе, В. Москвін, Н. Пилаєва, А. Семенович, О. Симеріцька та інші), встановлення зв'язку показників асиметрії мозку людини з його індивідуально-психологічними особливостями розвитку (Н. Батов, Н. Брагіна, Р. Девідсон, Т. Доброхотова, Д. Кимура, Е. Хомська). У наукових дослідженнях учені особливу увагу зацентовували на недостатньому рівні сформованості у педагогів теоретичних знань щодо розуміння сутності та змісту таких понять, як: «ліворукість», «лівшість», «амбідекстр», практичних умінь і навичок щодо виокремлення категорії ліворуких дітей, виявлення і врахування індивідуальних, психофізіологічних особливостей ліворуких учнів в освітньому процесі, надання їм відповідної психолого-педагогічної підтримки та супроводу.

Аналіз наукових підходів учених дозволив визначити базові поняття дослідження. Професійну підготовку вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми розглядаємо як процес формування теоретичних і методичних знань, практичних умінь і навичок, набуття досвіду на основі врахування індивідуальних та психофізіологічних особливостей, стилів навчання і розвитку ліворуких учнів. Ліворукі учні – це діти, які під час виконання будь-яких дій, в т.ч. навчальних, застосовують ліву руку (діти-лівші, побутові лівші, амбідекстри). На основі ґрунтовного вивчення наукових джерел з'ясовано відмінність сутності понять «ліворукість» і «лівшість». Порівняльний аналіз означених термінів дав змогу визначити їх співвідношення, довести, що вони за своїм змістом не є синонімічними, а також встановити чинники, які сприяють виникненню ліворукості у молодших школярів, до яких віднесено: генетичні, компенсаторні та вимушені. На основі наукових напрацювань із проблеми ліворукості зазначено, що ліворукість є варіантом норми розвитку та індивідуальною своєрідністю, проте наявність несприятливих чинників (перевчання, відсутність обліку індивідуально-психологічних особливостей ліворуких дітей під час навчання, «декстра-стресс» (вплив праворукого

середовища)), можуть бути причиною дезонтогенеза (порушень у розвитку) та дезадаптації. Готовність майбутнього вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми подано як певний результат підготовки, інтегровану професійно-особистісну характеристику вчителя початкової школи, його здатність і спроможність організувати та здійснювати роботу з ліворукими учнями на основі врахування їхніх індивідуальних та психофізіологічних особливостей.

Встановлено сучасний стан вивчення проблеми у педагогічній теорії. У процесі дослідження проаналізовано зміст освітньо-професійної програми підготовки вчителя початкової школи (ОР «бакалавр»). Проведений аналіз засвідчив, що у змісті навчальних дисциплін психолого-педагогічного циклу питання навчання й виховання ліворуких учнів розкриваються фрагментарно, епізодично, існує обмаль спеціальних теоретичних напрацювань, присвячених роботі з дітьми окресленої категорії, що суттєво ускладнює подальшу професійну діяльність майбутніх педагогів. Результати дослідження засвідчили необхідність розширення змістово-технологічного забезпечення підготовки студентів до роботи з ліворукими дітьми питаннями, які розкривають особливості здійснення означеної діяльності.

У **другому розділі** *«Змістово-технологічне забезпечення підготовки вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми»* подано результати діагностування готовності вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми; визначено особливості ліворуких учнів у процесі навчально-пізнавальної діяльності; обґрунтовано змістово-технологічне забезпечення підготовки вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми.

Визначено та схарактеризовано структуру готовності майбутнього вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми, яка охоплює мотиваційний, когнітивний та операційно-діяльнісний компоненти, що взаємозумовлені та пов'язані між собою. Охарактеризовано сутність кожного з компонентів: мотиваційний (усвідомлення студентами значущості проблеми ліворукості як важливого чинника у роботі вчителя початкової школи, прагнення оволодіти теоретичними знаннями, практичними вміннями та навичками у роботі з ліворукими дітьми, професійно-педагогічну спрямованість майбутніх фахівців до означеного виду діяльності); когнітивний (сукупність теоретичних знань, практичних умінь і навичок, володіння освітніми технологіями, необхідними для роботи з ліворукими дітьми); операційно-діяльнісний (сформованість комплексу діагностичних умінь для визначення особливостей діяльності з ліворукими учнями, моделювання, активне і творче застосуванням теоретичних знань, практичних умінь і навичок із метою ефективної організації навчально-пізнавальної діяльності ліворуких дітей). Відповідно до компонентів готовності визначено критерії (мотиваційно-ціннісний, продуктивно-когнітивний та операційно-діяльнісний).

Визначені компоненти були враховані для вивчення реального стану діяльності вчителя – практика початкової школи під час роботи з ліворукими дітьми. У процесі дослідження застосовано комплекс діагностичних процедур (психолого-педагогічне спостереження за роботою учителів початкової школи та шкільних практичних психологів, опитування, бесіди, анкетування, педагогічне інтерв'ю). Доцільність констатувального етапу експерименту пов'язана з необхідністю

виявлення актуальних проблем і труднощів, які відчувають учителі початкової школи під час роботи з ліворукими учнями, основними серед яких є: недосконале вміння діагностувати наявність ліворукості та виявляти провідну руку, аналізувати навчальні можливості ліворуких учнів і добирати відповідно до них навчально-пізнавальні завдання; відсутність знань про індивідуальні форми роботи з дітьми цієї категорії; труднощі під час вибору методів і прийомів стимулювання у процесі здійснення індивідуального підходу; проблеми під час навчання ліворуких учнів читанню і письму, недостатній рівень розвитку зорово-просторового сприйняття, зорової пам'яті та зорово-моторної координації у ліворуких дітей; повільний темп діяльності на уроці та висока рухова активність тощо.

На основі результатів діагностування вчителів початкової школи і шкільних практичних психологів розроблено й апробовано методика дослідження (педагогічне спостереження, бесіда, анкетування, тестування) для студентів напряму підготовки «Початкова освіта» з метою виявлення їхньої готовності до роботи з дітьми окресленої категорії за мотиваційним, когнітивним та операційно-діяльнісним компонентами. Отримані кількісні результати дали можливість визначити та охарактеризувати рівні (високий, середній і низький) готовності вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми. Майбутні фахівці з високим рівнем готовності проявляли яскраво виражену зацікавленість до феномену ліворукості, мали педагогічну спрямованість до означеного виду діяльності, прагнули до самовдосконалення. Студенти повною мірою володіли вміннями, спрямованими на роботу з ліворукими дітьми, долати труднощі, які виникали у роботі з цими учнями, аналізували здобуті результати. У майбутніх педагогів із середнім рівнем готовності були сформовані достатні знання про особливості ліворуких дітей, вони прагнули оволодіти теоретичними знаннями та практичними вміннями, але у практичній діяльності ці знання застосовували епізодично, частково володіли комплексом умінь і навичок роботи з ліворукими учнями, не усвідомлювали необхідності у самовдосконаленні, не прагнули розширювати свої професійні знання і навички. У студентів із низьким рівнем готовності був відсутній інтерес до педагогічної професії загалом, вони неповною мірою усвідомлювали значущість знань про особливості ліворуких дітей. У них спостерігалася нечітке уявлення про специфіку роботи з ліворукими учнями, вони неповною мірою володіли методикою роботи з цими дітьми. Використання ними окремих конструктивних і діагностико-прогностичних умінь мав епізодичний, несистематичний характер, що не давало бажаних результатів. Результати констатувального етапу експерименту підтвердили значущість і необхідність цілеспрямованого навчання майбутнього вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми, оскільки аналіз емпіричних даних засвідчив їхню недостатню готовність до здійснення означеного виду діяльності.

Удосконалення компонентів констатувального етапу дослідження зумовили необхідність розробити змістово-технологічне забезпечення підготовки вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми. Для реалізації наукового задуму прослідковано наукові праці щодо індивідуальних і психофізіологічних особливостей ліворуких дітей у процесі навчально-пізнавальної діяльності, що є важливою складовою професійної підготовки майбутніх фахівців. Встановлено, що у

процесі навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів істотний вплив на формування механізмів сприйняття та засвоєння інформації має чинник функціональної асиметрії півкуль головного мозку, який визначає стратегії когнітивної поведінки, розвиток емоційно-вольової та мотиваційної сфер особистості. Охарактеризовано чинники домінування правої та лівої півкуль головного мозку в процесі навчально-пізнавальної діяльності, а також індивідуальні та психофізіологічні особливості розвитку ліворуких дітей, що дало змогу майбутнім фахівцям урахувати їх у процесі роботи з ліворукими учнями. Встановлено, що для підвищення ефективності навчання ліворуких учнів необхідно враховувати можливості правої півкулі, повніше використовувати притаманні їй особливості, а саме: емоційність сприйняття, образність, узагальненість, залучення мимовільної пам'яті. З'ясовано, що під час навчальної діяльності доцільно враховувати індивідуальні особливості ліворуких дітей, відмовитися від перевчання їх писати правою рукою, створювати особливий психологічний мікроклімат і умови, які сприяли б успішній соціальній адаптації дітей зазначеної категорії до навчання, а також застосовувати ефективні форми і методи навчання, адекватні специфіці їхніх індивідуальних особливостей.

У розділі обґрунтовано змістово-технологічне забезпечення підготовки вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми, яке інтегрується безпосередньо у зміст, форми й методи цього процесу. З'ясовано, що зміст підготовки вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми здійснювався відповідно до освітньо-професійної програми (ОП «бакалавр»), що охоплював психолого-педагогічну і методичну складові. Під час вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу майбутні фахівці здобували знання про загальний зміст, форми, методи і принципи педагогічної діяльності, що уможливило сформуванню у них підґрунтя для здобуття теоретичних знань про особливості професійної діяльності. Методична підготовка майбутніх фахівців передбачала оволодіння практичними вміннями та навичками роботи з ліворукими дітьми, що відбувалося за рахунок розширення змістового наповнення навчальних дисциплін (методика навчання української мови, методика навчання літературного читання, каліграфія, методика навчання освітніх галузей «Математика», «Природознавство») питаннями про особливості організації навчально-пізнавальної діяльності ліворуких учнів. Зазначена складова охоплювала проходження педагогічної практики (навчальна (психолого-педагогічна, педагогічна (літня), педагогічна (виробнича)) у загальноосвітніх закладах середньої освіти, під час якої студенти набували фахових (професійних, спеціальних) компетентностей.

Зроблено висновок щодо доцільності включення у варіативну частину освітньо-професійної програми підготовки майбутнього вчителя початкової школи навчальну дисципліну «Робота вчителя початкової школи з ліворукими учнями» (для студентів III курсу ОП «бакалавр»), яка складалася з двох змістових модулів: «Теоретичні основи підготовки вчителя початкової школи до роботи з ліворукими учнями» і «Технології здійснення психолого-педагогічного супроводу ліворуких учнів», які інтегрували попередньо здобуті студентами знання, вміння і навички.

Розроблено авторський Інтернет-сайт «Світ ліворуких» для студентів, учителів початкової школи і батьків ліворуких дітей, який вмщував методичні, діагностичні матеріали та відеосупровід роботи з ліворукими учнями.

Розроблене змістово-технологічне забезпечення підготовки майбутнього вчителя початкової школи передбачало активне впровадження таких форм навчання студентів: проблемні лекції, лекції-конференції, лекції-дискусії, лекції з розбором конкретних ситуацій, лекції-практикуми, партнерські лекції, тренінги, майстер-класи, дидактичні ігри, дискусії, семінар-діалог, семінар-диспут, перспективний семінар, семінар-конференція, веб-семінар, семінар – «мозковий штурм», педагогічні ігри (дидактичні, рольові, імітаційні) та інше. Дієвими методами навчання визначено такі: проблемно-пошукові, творчі, емоційного переживання, створення ситуації успіху, кейс-метод тощо; інтерактивні – мозковий штурм, мікрофон, коло ідей, робота в групах, прес-метод, акваріум, метод проектів, що сприяли активізації пізнавальної діяльності студентів, поліпшенню якості передачі та засвоєння ними теоретичних знань, формування практичних умінь та навичок.

У **третьому розділі** *«Організація та проведення експериментальної роботи»* подано етапи і методику експериментальної перевірки ефективності змістово-технологічного забезпечення підготовки майбутнього фахівця до роботи з ліворукими учнями; проаналізовано результати педагогічного експерименту.

Педагогічний експеримент відбувався поетапно впродовж 2013–2018 навчальних років. До експериментального навчання було залучено 378 студентів I–IV курсів ОР «бакалавр» напряму підготовки «Початкова освіта» денної та заочної форм навчання. Мета експерименту полягала в розробленні та обґрунтуванні змістово-технологічного забезпечення підготовки вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми та перевірці його ефективності.

На формувальному етапі експерименту в освітній процес закладів вищої освіти впроваджено розроблене змістово-технологічне забезпечення підготовки вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми. Формування у майбутніх фахівців мотиваційного компоненту готовності до роботи з ліворукими дітьми відбувалося спочатку у межах вивчення навчальної дисципліни «Вступ до спеціальності» («Університетські студії», «Я – студент»), а потім – у процесі засвоєння програмового матеріалу навчальних дисциплін «Основи педагогіки», «Дидактика», «Психологія педагогічна». Студенти ознайомлювалися з особливостями професії вчителя початкової школи, у них формувалися позитивні цінності, професійні якості та усвідомлення важливості врахування особливостей функціонування провідної півкулі головного мозку у процесі навчально-пізнавальної діяльності. Під час вивчення навчальних дисциплін «Психологія загальна та вікова», «Теорія та методика виховання» за рахунок розширення змістового наповнення питаннями, які розкривали особливості ліворуких дітей, у майбутніх фахівців формувалася стійка позитивна мотивація, переконливість у важливості означеної діяльності, усвідомленні її як необхідної умови успішного професійного становлення, ціннісна орієнтація, інтерес, мета, потреба, установка до готовності та подальшого професійного самовдосконалення і самореалізації. У процесі викладання зазначених дисциплін застосовувалися активні лекції, дискусії (дебати, диспути), імітаційні методи, педагогічні та рольові ігри. Засвоєння набутих теоретичних знань

відбувалось у процесі проходження педагогічної практики, участі у проведенні «круглого столу» із учителями початкової школи, практичними психологами, батьками ліворуких учнів, на якому відбувся обмін думками про важливість врахування розподілу функцій між правою та лівою півкулями головного мозку під час організації навчально-виховного процесу.

Формування когнітивного компоненту готовності майбутніх педагогів до роботи з ліворукими дітьми відбувалося за допомогою розширення змісту фахових методик: «Методика навчання української мови», «Методика навчання літературного читання», «Каліграфія» «Методика навчання освітньої галузі «Математика», «Методика навчання освітньої галузі «Природознавство». Студенти здобували знання про специфіку організації навчально-пізнавальної діяльності ліворуких учнів та особливості застосуванням диференційованого та індивідуального підходів. Суттєвою складовою формування готовності майбутніх фахівців за цим компонентом були й розроблені методичні рекомендації для вчителів початкової школи щодо успішної організації навчально-пізнавальної діяльності ліворуких учнів на уроках навчання грамоти, літературного читання, математики та природознавства. Засвоєння здобутих теоретичних знань відбувалося під час формування практичних умінь і навичок роботи з ліворукими дітьми. Студенти добирали завдання для ліворуких дітей на розвиток фонематичного слуху, уяви і фантазії, створення асоціацій, вправи, які б сприяли гармонізації обох півкуль головного мозку; вправи на розвиток дрібної моторики, завдання, які сприяли б розвитку орієнтуванню у просторі; розробляли індивідуальні картки для ліворуких учнів із метою успішного оволодіння ними графічними навичками письма та включали їх до планів-конспектів уроків; аналізували змістове наповнення зошитів для письма з друкованою основою, які застосовуються в початковій школі, та письмові роботи ліворуких учнів.

У процесі ознайомлення з навчальною дисципліною «Робота вчителя початкової школи з ліворукими учнями» (для студентів III курсу) у студентів формувалися знання та розуміння сутності понять «ліворукість», «лівшість», «амбідекстр»; індивідуальні та психолого-фізіологічні особливості ліворуких дітей; технологію здійснення психолого-педагогічного супроводу ліворуких учнів; створення ситуації успіху на уроках. Опанування цією дисципліною дало змогу майбутнім педагогам мобільно оцінювати педагогічну ситуацію, пов'язану з навчанням і вихованням ліворуких учнів, знаходити ефективні підходи до визначення сукупності змісту, форм, методів, прийомів і засобів організації навчально-пізнавальної діяльності дітей цієї категорії. У процесі викладання зазначених дисциплін застосовувалися активні лекції, які сприяли застосуванню активних технологій (майстер-класи, дидактичні ігри, дискусії), семінарські заняття (семінар-діалог, веб-семінар, перспективний семінар), які охоплювали педагогічні ігри з метою імітації роботи вчителя початкової школи.

Формування операційно-діяльнісного компоненту готовності студентів до роботи з ліворукими дітьми відбувалось у процесі інтегрування теоретичних знань, практичних умінь й навичок, організації навчально-пізнавальної діяльності ліворуких учнів, проходження педагогічної практики. Саме практика слугувала системним індикатором сформованості готовності вчителя початкової школи за мотиваційним, когнітивним і операційно-діяльнісним компонентами. Із цією метою до

програм педагогічних практик було введено спеціально розроблені творчі і проблемні завдання, спрямовані на системне формування практичних умінь і навичок, необхідних для ефективної співпраці з ліворукими школярами. Зміст завдань передбачав відвідування та аналіз навчальних занять, виховних заходів, визначення ефективних форм, методів, прийомів і засобів навчання ліворуких учнів; застосування індивідуального підходу, запровадження диференційованих завдань для учнів на різних етапах уроку. Здійснити формування готовності майбутнього вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми за всіма компонентами допоміг і спроектований авторський Інтернет-сайт «Світ ліворуких».

Аналіз та узагальнення результатів формувального етапу експерименту дав змогу констатувати, що в студентів експериментальних і контрольних груп спостерігалися позитивні зміни у готовності до роботи з ліворукими дітьми, зокрема високий рівень готовності до означеної діяльності (за мотиваційним компонентом) мають 39,68% респондентів ЕГ і 28,04% – КГ; середній – 47,62% і 41,27% осіб; низький – 12,70% і 30,69% майбутніх педагогів. До позитивних результатів можна зарахувати й зростання високого і середнього рівнів, а також зниження (за когнітивним компонентом) низького рівня готовності, а саме: високий рівень готовності мають 35,45% респондентів ЕГ і 10,58% – КГ; середній – 49,21% і 38,62% осіб; низький – 15,34% і 50,80% майбутніх фахівців. Щодо готовності до означеної діяльності (за операційно-діяльнісним компонентом) встановлено, що високий рівень мають 32,28% студентів ЕГ і 10,58% – КГ; середній – 39,15% осіб і 37,04%; низький – 28,57% і 52,38% респондентів. Відтак, відсотковий розподіл засвідчив доцільність та ефективність проведення експериментальної роботи, яка сприяла поліпшенню готовності студентів до роботи з ліворукими дітьми. На високому рівні у 35,80% студентів ЕГ і 16,40% – КГ сформовано готовність до роботи з ліворукими дітьми за всіма компонентами; відповідно на середньому – 45,33% і 38,98%; низькому – 18,87% і 44,62% майбутніх фахівців.

Динаміку готовності майбутніх учителів початкової школи до роботи з ліворукими дітьми контрольних і експериментальних груп на початку та наприкінці експерименту, подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка готовності майбутніх учителів початкової школи до роботи з ліворукими дітьми (за результатами експерименту, у %)

№ з/п	Етапи Рівні	Констатувальний		Формувальний	
		КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
1	Високий	7,41	6,00	16,40	35,80
2	Середній	19,05	18,34	38,98	45,33
3	Низький	73,54	75,66	44,62	18,87

Позитивна динаміка результатів дослідження засвідчила сформованість у майбутніх фахівців необхідних знань, практичних умінь та навичок роботи з ліворукими дітьми, а саме: врахування особливостей функціонування півкуль

головного мозку у процесі організації навчально-пізнавальної діяльності ліворуких учнів; їхніх індивідуальних та психофізіологічних особливостей; специфіку навчання, виховання й розвитку ліворуких дітей в освітньому середовищі початкової школи.

Ефективність упровадженого змістово-технологічного забезпечення підготовки вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми доведено експериментально, про що свідчить позитивна динаміка якісних і кількісних показників сформованості готовності студентів до означеного виду діяльності за всіма її компонентами, достовірність яких перевірено методом математичної статистики – критерієм однорідності χ^2 Пірсона. Результати експерименту підтвердили ефективність запропонованого змістово-технологічного забезпечення, яке доцільно впроваджувати в практику закладів вищої педагогічної освіти.

ВИСНОВКИ

1. На основі аналізу філософських, психолого-педагогічних джерел з'ясовано, що означена проблема, попри значний пласт наукових здобутків, не була предметом цілісного дослідження. Вивчення наукової літератури уможливило розкрити сутність професійної підготовки вчителя початкової школи як складової професійної освіти, що є однією з найактуальніших у педагогічній теорії та практиці. Визначено основні компоненти підготовки майбутнього вчителя початкової школи на сучасному етапі, а саме: загальна (методологічно-розвивальна), спеціально-професійна (психолого-педагогічна, методична), особистісна підготовка (самовиховання особистості майбутнього педагога, його самовизначення). З'ясовано, що в освітньо-професійних програмах підготовки вчителя початкової школи (ОР «бакалавр») неповною мірою подано дисципліни на формування його готовності до роботи з ліворукими дітьми.

Досліджено історію становлення феномену ліворукості, визначено чинники її виникнення (генетичні, компенсаторні, вимушені), взаємозв'язок функціональної асиметрії головного мозку з індивідуальними та психофізіологічними особливостями ліворуких дітей, проаналізовано труднощі суб'єктивного й об'єктивного характеру, які виникають у них під час навчання в початковій школі. Доведено, що врахування індивідуальних і психофізіологічних особливостей ліворуких учнів у процесі навчально-пізнавальної діяльності є важливою складовою професійної підготовки майбутніх фахівців, оскільки чинник функціональної асиметрії півкуль головного мозку має істотний вплив на формування механізмів сприйняття та засвоєння інформації, визначає стратегії когнітивної поведінки, розвиток емоційно-вольової і мотиваційної сфер особистості. Охарактеризовано особливості домінування правої та лівої півкуль головного мозку дітей під час навчання.

2. На підставі аналізу наукової літератури з досліджуваної проблеми уточнено сутність і зміст базових понять. Професійну підготовку вчителя початкової школи потлумачено як безперервний процес формування теоретичних і методичних знань, практичних умінь і навичок, ставлень, досвіду, особистісних професійно-педагогічних якостей, потреб самоосвіти, самовдосконалення і самореалізації, які

забезпечують ефективність подальшої педагогічної діяльності. Діфініцію «професійна підготовка вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми» подано як процес формування теоретичних і методичних знань, практичних умінь і навичок, набуття досвіду на основі врахування індивідуальних та психофізіологічних особливостей, стилів навчання і розвитку ліворуких учнів. Ліворукі учні – це діти, які під час виконання будь-яких дій, в т.ч. навчальних, застосовують ліву руку (діти-лівші, побутові лівші, амбідекстри). Визначено поняття «готовність учителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми» як певний результат підготовки, інтегрована професійно-особистісна характеристика вчителя початкової школи, його здатність і спроможність організувати та здійснювати роботу з ліворукими учнями на основі врахування їхніх індивідуальних та психофізіологічних особливостей.

3. Визначено та обґрунтовано компоненти готовності майбутніх фахівців до роботи з ліворукими дітьми: мотиваційний (усвідомлення значущості проблеми ліворукості в практиці роботи початкової школи, прагнення оволодіти знаннями, вміннями та навичками у роботі з ліворукими дітьми; професійно-педагогічна спрямованість студентів до означеного виду діяльності), когнітивний (сукупність теоретичних знань, практичних умінь і навичок, володіння освітніми технологіями, необхідними для роботи з ліворукими дітьми) та операційно-діяльнісний (сформованість комплексу діагностичних умінь для визначення особливостей діяльності з ліворукими учнями; моделювання, активне і творче застосування теоретичних знань, практичних умінь і навичок із метою ефективної організації навчально-пізнавальної діяльності ліворуких дітей) компоненти. Залежно від показників виокремлено та схарактеризовано рівні (високий, середній та низький) готовності майбутнього вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми. Розроблено діагностичний інструментарій (психолого-педагогічне спостереження, опитування, бесіди, анкетування, педагогічне інтерв'ю), визначено критерії (мотиваційно-ціннісний, продуктивно-когнітивний та операційно-діяльнісний).

4. Розроблено змістово-технологічне забезпечення підготовки вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми. Встановлено кореляційні зв'язки між труднощами, з якими зустрічаються вчителі – практики початкової школи та відповідним змістом у закладах вищої освіти. Оновлено та розширено змістове наповнення навчальних дисциплін психолого-педагогічного циклу, фахових методик питаннями, які висвітлюють особливості навчання, виховання і розвитку ліворуких дітей. Зміст програм педагогічної практики доповнено творчими і проблемними завданнями, спрямованими на системне формування практичних умінь і навичок, необхідних для ефективної співпраці з ліворукими школярами; розроблено та впроваджено до варіативної складової освітньо-професійної програми підготовки майбутніх фахівців навчальну дисципліну «Робота вчителя початкової школи з ліворукими учнями» (для студентів III курсу ОР «бакалвр»). В результаті експериментальної роботи розроблено авторський Інтернет-сайт «Світ ліворуких» для студентів, учителів початкової школи і батьків ліворуких дітей, що містить питання, присвячені проблемі ліворукості. Укладено методичні рекомендації для учителів початкової школи з метою створення ситуації успіху ліворуких учнів на

уроках навчання грамоти, літературного читання, математики та природознавства на основі укладених диференційованих та індивідуальних завдань і вправ.

Поетапне проведення формувального етапу педагогічного експерименту дозволило встановити, що ефективними формами підготовки майбутніх фахівців до означеної діяльності є: лекційні та семінарські заняття, індивідуальна й самостійна робота, педагогічна практика, науково-дослідна робота. Особливо дієвими стали тренінги, майстер-класи, дидактичні ігри, дискусії. До ефективних методів навчання віднесено: проблемно-пошукові, творчі, емоційне переживання, створення ситуації успіху, кейс-метод тощо, а також інтерактивні: мозковий штурм, мікрофон, коло ідей, робота в групах, займи позицію, прес-метод, акваріум, метод проектів.

5. Експериментально перевірено ефективність впровадженого змістово-технологічного забезпечення підготовки вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми, про що свідчить позитивна динаміка якісних і кількісних показників сформованості готовності студентів до означеного виду діяльності за всіма її компонентами. Достовірність якісних і кількісних показників сформованості готовності майбутніх фахівців до роботи з ліворукими учнями підтверджено методом математичної статистики – критерієм однорідності χ^2 Пірсона. Зазначене свідчить про те, що у майбутнього вчителя початкової школи ЕГ були результати вищі, ніж у КГ, що підтверджує ефективність проведення формувального етапу експерименту.

Дисертаційна робота не претендує на остаточне вирішення досліджуваної проблеми, однак розкриває перспективи для майбутніх досліджень. Подальшого вивчення потребують питання щодо створення комплексних методик і технологій навчання молодших школярів із урахуванням функціонування півкуль головного мозку, розроблення програми психолого-педагогічного супроводу ліворуких дітей, пошук інноваційних методик діагностування і подолання труднощів під час навчання ліворуких учнів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1. Шкарбан Л. В. Особливості формування каліграфічних навичок у шестирічних першокласників // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2011. Серія 17. Вип. 18. С. 196–199.
2. Шкарбан Л. В. Психолого-педагогічний аналіз проблеми ліворукості // Уман. наук. зб. 2014. Вип. 9. С. 81–87.
3. Шкарбан Л. В. Особливості роботи вчителя початкової школи з ліворукими першокласниками // Збірник наукових праць НУ імені Тараса Шевченка. 2013. Вип. 18. С. 239–243.
4. Шкарбан Л. В. Проблема ліворукості в історії розвитку медичної і психолого-педагогічної науки // Збірник наукових праць НУ імені Тараса Шевченка. 2015. Вип. №1(26). С. 161–166.
5. Шкарбан Л. В. Формування готовності вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми // Молодий вчений. 2016, №5 (32). С. 401–405.

6. С. М. Мартиненко, Шкарбан Л. В. Змістове забезпечення підготовки вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми // Педагогічний процес: теорія та практика. 2016. Випуск 4(55). С. 88–92.
7. Шкарбан Л. В. Стан готовності майбутніх учителів початкової школи до роботи з ліворукими дітьми // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. 2016. IV (48). С. 42–45.
8. Шкарбан Л. В. Особливості організації навчально-пізнавальної діяльності ліворуких учнів // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. 2017. №144. С. 247–250.
9. К. П. Нечипоренко, Шкарбан Л. В. Підготовка вчителя початкової школи до здійснення диференційованого підходу з ліворукими дітьми // Молодий вчений. 2017. №10 (2). С. 56–59.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

10. Шкарбан Л. В. Ліворуки першокласники особливості роботи. Визначення провідної руки дитини // Початкова освіта. 2010. № 33–34. С. 45–47.
11. Шкарбан Л. В. Теоретичні аспекти проблеми навчання і виховання ліворуких дітей // Вісник психології і педагогіки. 2011. Вип. 5. URL: <http://www.psyh.kiev.ua>
12. Шкарбан Л. В. Проблема навчання і виховання ліворуких дітей на сучасному етапі // Переяслав-Хмельницький наук. зб. 2011. Вип. 11. С.104–106.
13. Шкарбан Л. В. Поради вчителю початкової школи щодо роботи з ліворукими учнями на уроках письма // Початкова школа і сучасність. 2014. № 2. С. 39–44.
14. Шкарбан Л. В. Професійна підготовка вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми // Вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я. А. Коменського. 2015. С. 208–211.
15. Шкарбан Л. В. Проблема підготовки вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми // Переяслав-Хмельницький наук. зб. 2015. Вип. 11. С. 372–377.
16. Шкарбан Л. В. Зміст підготовки вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми // Ніжинський зб. наук. праць. 2016. С. 157–159.
17. А. М. Рибцова, Шкарбан Л. В. Застосування інтерактивних методів навчання у процесі підготовки вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми // Івано-Франківський зб. наук. праць. 2017. С. 219–221.
18. Шкарбан Л. В. Діагностичний інструментарій щодо виявлення провідної руки // Початкова школа і сучасність. 2017. №7. С. 9–11.
19. Шкарбан Л. В. Сучасні погляди до роботи з ліворукими дітьми: поради вчителю // Початкова школа і сучасність. 2017. № 8. С. 13 – 17.
20. Шкарбан Л. В. Диференційовані завдання для ліворуких учнів (на допомогу вчителю) // Початкова школа і сучасність. 2017. № 10. С. 3–5.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

21. Шкарбан Л. В. Подорож у країну здоров'я. Виховна година, 1 клас // Початкова школа і сучасність. 2014. № 2. С. 7–9.
22. Шкарбан Л. В. Письмо рядкової букви «ч» (че), складів і слів із нею // Початкова школа і сучасність. 2015. № 2. С. 3 – 4.

23. Шкарбан Л. В. Письмо великої букви «Ю», складів, слів із нею // Початкова школа і сучасність. 2015. № 5. С. 9–10.
24. Шкарбан Л. В. Міжрядкова (допоміжна) лінія сітки зошита. Складання речень за малюнком. Письмо коротких і довгих вертикальних ліній, ліній із заокругленням // Початкова школа і сучасність. 2015. № 9. С. 21–24.
25. Шкарбан Л. В. День навпаки. Сценарій виховного заходу для літніх (оздоровчих) пришкільних таборів // Початкова школа і сучасність. 2016. № 6. С. 3–6.
26. Шкарбан Л. В. Письмо рядкової букви «а». Підготовчі графічні вправи. Звуковий аналіз слів // Початкова школа і сучасність. 2016. № 9. С. 17–19.
27. Шкарбан Л. В. Склад. Поділ слова на склади // Початкова школа і сучасність. 2017. № 4. С. 10–12.

Шкарбан Л. В. Підготовка вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти (Педагогічні науки), Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2018.

Дисертаційну роботу присвячено проблемі підготовки вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми як важливої складової професійної діяльності.

У дисертації подано результати теоретико-експериментального дослідження підготовки вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми, а саме: здійснено аналіз стану дослідженості проблеми у педагогічній теорії та практичній діяльності закладів вищої освіти; розкрито і розширено сутність і зміст понять «професійна підготовка вчителя початкової школи», «ліворукі діти», «готовність учителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми».

Обґрунтовано змістово-технологічне забезпечення підготовки вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми; визначено особливості ліворуких школярів у процесі навчально-пізнавальної діяльності; схарактеризовано структуру готовності вчителя початкової школи до означеного виду діяльності, що охоплює мотиваційний, когнітивний та операційно-діяльнісний компоненти; визначено критерії, показники та рівні готовності (високий, середній, низький). Експериментально перевірено й доведено ефективність розробленого змістово-технологічного забезпечення підготовки вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми.

Ключові слова: професійна підготовка педагогів, підготовка вчителя початкової школи, ліворукі учні, готовність вчителя початкової школи до роботи з ліворукими дітьми.

Шкарбан Л. В. Подготовка учителя начальной школы к работе с леворукими детьми. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук (доктора философии) по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования (Педагогические науки), Киевский университет имени Бориса Гринченко, Киев, 2018.

Диссертация посвящается проблеме подготовки учителя начальной школы к работе с леворукими детьми как важной составляющей профессиональной деятельности.

В диссертационной работе представлены результаты теоретико-экспериментального исследования подготовки учителя начальной школы к работе с леворукими детьми, а именно: проведен анализ изученности проблемы в педагогической теории и практической деятельности высших учебных заведений; раскрыта сущность и содержание понятий «профессиональная подготовка учителя начальной школы», «леворукие дети», «готовность учителя начальной школы к работе с леворукими детьми».

Обосновано содержательно-технологическое обеспечение подготовки учителя начальной школы к работе с леворукими детьми; определены особенности леворуких школьников в процессе учебно-познавательной деятельности; обосновано структуру готовности учителя начальной школы к указанному виду деятельности, что охватывает мотивационный, когнитивный и операционно-деятельностный компоненты; определены критерии, показатели и уровни готовности (высокий, средний, низкий). Экспериментально проверено и доказано эффективность разработанного содержательно-технологического обеспечения подготовки учителя начальной школы к работе с леворукими детьми.

Ключевые слова: профессиональная подготовка педагогов, подготовка учителя начальной школы, леворукие учащиеся, готовность учителя начальной школы к работе с леворукими детьми.

Shkarban L.V. Primary school teacher's training on how to work with left-handed children. – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Thesis for a candidate degree (Ph. D.) in specialty 13.00.04 – theory and Methods of Professional Education» (Pedagogical Sciences). – Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, 2018.

The dissertation is devoted to the problem of future primary school teacher's training on how to work with left-handed children as an important component of professional training.

The thesis presents the results of theoretical and experimental study of primary school teacher's training on how to work with left-handed children such as: the analysis of the state of problem research in pedagogical theory and practical activity of institutions of higher education is carried out; the essence of the concepts "primary school teacher's training on how to work with left-handed children ", "left-handed children", "the readiness of primary school teacher's on how to work with left-handed children " is revealed.

In the thesis the content and technological support of primary school teacher's training on how to work with left-handed children is substantiated and it covers the content, forms and methods of teaching during the study of specialized disciplines; found that children's left-handedness is not just an advantage of the left hand, but the result of one of the variants of structural-functional asymmetry of the brain; left-handed pupils' features in the process of educational and cognitive activity are determined; the structure of the primary school teacher readiness for the specified type of activity, which includes

motivational, cognitive and operational-activity components is substantiated; criteria, indicators and levels of readiness are defined.

The effectiveness of the developed content and technological support (content, forms and methods) of the primary school teacher's training on how to work with left-handed children is experimentally tested and proved; improved teaching and methodological support of primary school teacher's training on how to work with left-handed children, which included knowledge of the features of left-handed pupils' education; identifying and overcoming difficulties during the work with such children, the ability to create a situation of success in a classroom, mastering means of diagnosing the leading hand of junior pupils, technology of organization psychological and pedagogical support of left-handed children, etc.

The methodical recommendations for primary school teachers are created in order to organize a situation of success for left-handed children in Ukrainian lessons (for the successful mastering of calligraphy writing and reading skills for left-handed children), Literary lessons, Mathematics and Science on the basis of concluded differentiated and individual tasks and exercises.

The practical significance of the results of the study is that the content and technological support of the primary school teacher's training on how to work with left-handed children was developed and improved; the special course «Work of the primary school teacher with the left-handed children» was prepared and implemented into the educational process (for the third-year students, bachelor's degree, specialty «Primary education»), the author's Internet site «The World of Left-handed».

The results of the experiment confirmed the effectiveness of the developed content and technological support of the primary school teacher's training on how to work with left-handed children.

Key words: professional teachers' training, primary school teachers' training, left-handed children, primary school teacher's readiness for working with left-handed children.